Kovács István

A szemtanú szemtanúja

1984 februárjában Ryszard Kapuściński, aki a *Futballháború*, *A sahinsah*, és főleg *A császár* című könyve és a belőle rendezett színmű által már Magyarországon is közismert volt, meghívást kapott barátja, az 1979-ben elhunyt Edward Stachura Lakiteleken megrendezett emlékestjére. A rendezvény, amelyen több mint négyszáz ember vett részt, képviselve szinte az ország minden szegletét, hajnali négy óráig tartott. Természetesen a politikáról, a zsarnokság anatómiájáról és a kultúra megtartó erejéről volt szó. Mindarról, amiről Kapuściński könyvei, riportjai szólnak. A vele ekkor készült híres interjút – *„Kultúrájában él az ember"* – a *Forrás* közölte augusztusi számában.

Évszakra pontosan harmincegy éve, 1986. november 24-én, 17 órakor *Érzéstelenítés nélkül* címmel nyílt meg Ryszard Kapuściński fotókiállítása az Eötvös Klubban. A világhírű riportírónak ez volt a harmadik dokumentumfotók általi bemutatkozása, s a két varsói kiállítás után az első ízben külföldön. A rendezvény, amelyet az *Érzéstelenítés nélkül* című film vezetett be, amelynek főhősét Andrzej Wajda részben Kapuścińskiról mintázta, kis híján elmaradt. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Közművelődési Titkárságának ugyanis a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága mellett működő Művelődéspolitikai Munkaközösség titkára, Knopp András, aki a rendszerváltozás után sikeres nagyvállalkozó lett Nyugaton, a kommunista ideológiai éberség jegyében megtiltotta, hogy a kiállítást Csoóri Sándor nyissa meg. Amikor ez Ryszard Kapuściński tudomására jutott, kerek perec kijelentette, hogy Csoóri nélkül nincs kiállítás. A lengyel író Csoóri Sándor melletti ilyen határozott kiállásával a világ előtt demokratikus jelmezben tetszelgő magyar párthatalom nem számolt. Kénytelen volt meghátrálni. A negyvenkét éve csapkodó, olykor halálos vasöklöt már erősen marta a rozsda… (Kapuściński részt vett a nem sokkal ezután tartott írószövetségi közgyűlést előkészítő megbeszélésen is, amelyre Konrád György lakásán került sor – Csoóri Sándor, Csurka István, Kiss Gy. Csaba és Mészöly Miklós tevékeny részvételével. A lengyel író joggal vélhette úgy, hogy a magyar értelmiség egységbe forrt a „felpuhult" kommunista zsarnokság ellen. Ennek tudatában határozott cselekvésre biztatta az egybegyűlteket.)

A fotókiállítást bemutató 1987. november 24-e így Ryszard Kapuściński és Csoóri Sándor közös napja lett. *„Elképzelem, mit tudnék róla most, ha fotóit előbb ismerem meg, mint magyarra fordított könyveit. Bizonyára egy rövid katalógusszöveg s néhány képaláírás mindenképpen közel hozta volna őt magát s a képek világát is hozzám,*

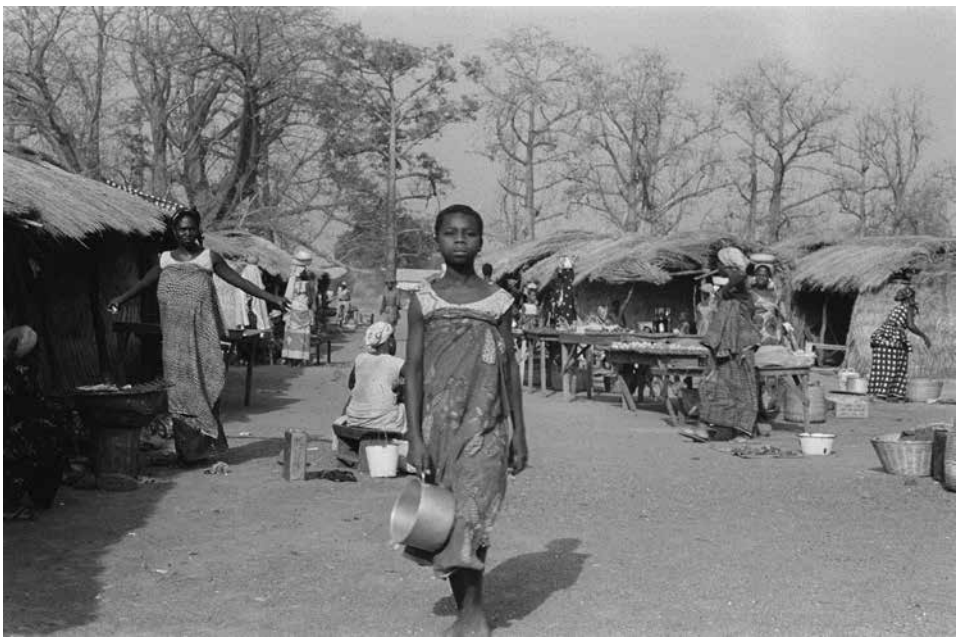

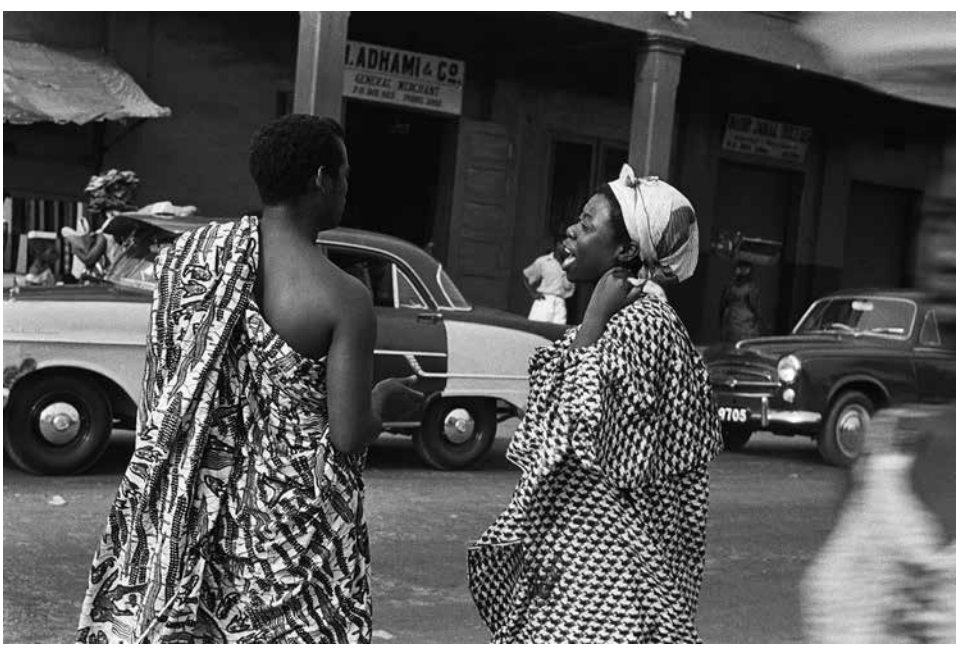
I. ADHAMI & Co.
GENERAL MERCHANT

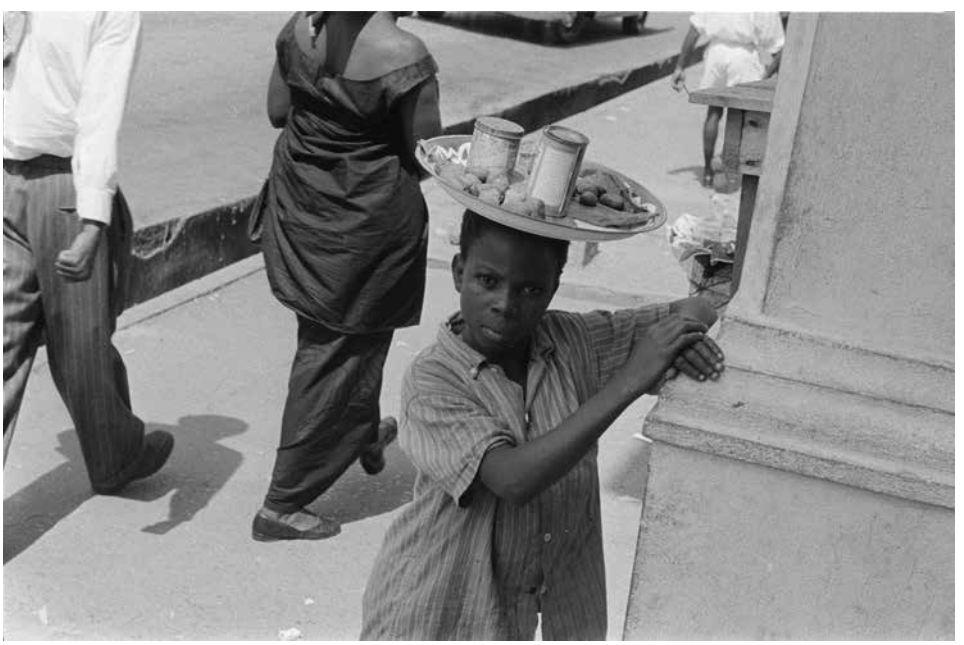

IBRAHIM "HASSAN
APIDI & SONS
P.O.BOX129 BLANTYRE

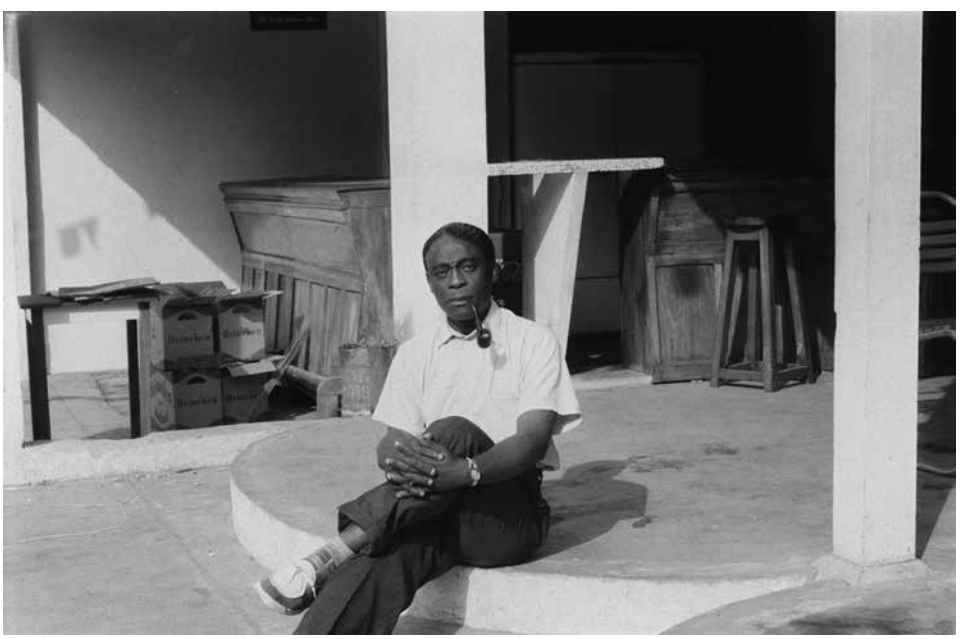

ABDALAH
WALO

Africa Mode

amelyben évtizedek óta mozgott és mozog. (…) De szerencsére fordítva történt minden: előbb a könyveit ismertem meg, s fotóit így nem különálló pillanatokban látom: nem beszámolónak, híranyagnak, dokumentumsornak, hanem egy összefüggő látomás részletei. Sőt úgy látom, mintha fotói nem is kézbe vehető képek volnának, hanem az emlékei. Ha igaz, hogy az ember csak azt látja meg, amit meg akar látni, ami a nézés pillanatában vágyat, csodálkozást, izgalmat vagy félelmet ébreszt benne, akkor Kapuściński minden leírt sora, minden fényképfelvétele rejtjeles önéletrajz is" – mondta többek között megnyitóbeszédében Csoóri, hozzátéve: *„Nézem például a fotóit: sok rajtuk a fiatal gyerek. Kezükben játékfegyver, s itt-ott igazi is. A háború, az ölés megbűvöltjei valamennyien. Koravén frontharcosok, koravén partizáncsemeték. S míg nézem őket, tudom, hogy Kapuściński a tizenkét éves önmagát látja bennük a romos, a szétdúlt, a fölégetett, második világháborús Lengyelországban. (…) Kapuściński hivatásos minősítés szerint újságíró, külföldi tudósító. De épp beleélő, lírai és áthasonító képessége révén összetéveszthetetlenül egyedi íróalkatot érlelt ki magában."* Ezt egy róla szóló másik írásában így egészíti ki: *„Könyveiben leggyakrabban a hatalomról ír. Fényképezni azonban szinte kizárólag az áldozatokat fényképezi, illetve a hatalom elsöprőit. Érzelmeinek s ösztönös szolidaritásának lehet-e ennél keresetlenebb s líraibb megnyilvánulása? Azt, hogy írásai mellett ebbe a meghittebb tartományba is bevezet bennünket, a barátság kitüntető jelének érzem."*

Abban a hónapban, amikor Lengyelországban az első korlátozottan szabad parlamenti választásokat tartották, vagyis 1989 júniusában a varsói Művészet Házában *Fotocollage* címmel nyílt meg Kapuściński egyéni fotókiállítása – sorrendben a negyedik, a budapesti után az első –, amelynek megnyitóján is szerencsém volt részt venni. Kapuścińskit igazi örömmel töltötte el, hogy ez alkalomból vették fel a Lengyel Fotóművészek Szövetségébe. A varsói kiállítás szerény katalógusában egyetlen írás szerepelt teljes terjedelemben: Csoóri Sándornak *A szemtanú* címmel az Eötvös Klubban bő két és fél évvel azelőtt elmondott megnyitóbeszéde.